

Emanuel Modoc

Universitatea Babeş-Bolyai
Facultatea de Litere
emanuel.modoc@ubbcluj.ro

 <https://orcid.org/0000-0002-3716-4653>

REPUBLICA LOCALĂ A LITERELOR. O CERCETARE STATISTICĂ A CÂMPULUI LITERAR ROMÂNESC POSTMILENAR¹

The Local Republic of Letters: A statistical analysis of the Romanian Postmillennial literary field

ABSTRACT

The working hypothesis of this paper is that the Romanian cultural field undergoes a significant process of transformation after Romania joins the European Union – a moment that the critical and historiographic consensus deems the end of the post-Communist transition. Using a statistical analysis on the reception of Romanian literature published between 2007 and 2017 in seven of the most important cultural magazines, the study will try to assess the efficiency and validity of cultural journalism not only as a means of sustaining a healthy relationship between contemporary literature and the general public, but also as an instrument traditionally put in place of professional/academic criticism.

KEYWORDS: literary reception, postmillennial literature, Romanian criticism, literary review, distant reading

CONTEXT ŞI PREMISE

Încă de dinainte de revirimentul ei ca formă predilectă de discurs critic, se vorbeşte despre cronică literară în termeni de moarte, dispariţie, disoluţie şi criză. Una dintre cele mai timpurii anchete pe subiect este publicată în numărul 2–3 din 2001 al revistei *Vatra*. Intitulată *Moartea unei specii critice: cronică literară*, ancheta conţine câteva locuri comune discutate de respondenţi (printre care Ion Pop, Gabriel Dimisianu, Camelia Crăciun, Gheorghe Grigurcu, Nicoleta Sălcudeanu, Ion Bogdan Lefter, Dan Silviu Boerescu, Sanda Cordoş, Mihaela Urso ş.a.) care vor face obiectul unor repetiţii obsedante în următoarele două decenii de dezbateri pe marginea subiectului: criza receptării, confuzia valorilor, dispersarea atenţiei cititorilor, lipsa unei pieţe de carte, lipsa obiectivităţii actului critic etc.

¹ Acest articol este publicat în cadrul proiectului „Popularitate, prestigiu, canonicitate. Câmpul literar românesc după intrarea în Uniunea Europeană”, finanţat de Babeş-Bolyai University prin programul Starting Research Grants (SRG-UBB), cod proiect SRG-UBB nr. 32894/21.06.2023.

În legătură cu cel din urmă aspect, Daniel Cristea-Enache preferă să accepte paradoxul decât să-l evite: „Cum să scrii de rău despre cartea unui prieten care, pe deasupra, mai e și grav bolnav? Cum să scrii de bine despre cartea unui dușman pleznind de sănătate care, chiar ieri, aproape că te-a înjurat de mamă?” (Cristea-Enache 2001: 18). O altă anchetă relevantă, deși nu este dedicată chestiunii cronicii literare, găzduită tot de *Vatra* în 2007 (despre critica „universitară”) conține, în șapou, următoarea întrebare: „Cum vă explicați că din rândul revistelor acreditate CNCSIS² lipsesc tocmai cele mai reprezentative reviste de cultură din România?”. E o întrebare inexplicabilă pentru orice cultură academică occidentală, dar simptomatică pentru felul în care, la acea vreme (dar și după), universitarii care și-au susținut carierele prin cronică literară (și apoi pe culegeri de cronici livrate ca volume sintetice sau de construcție) încercau să-și negocieze activitatea foiletonistică în lumina noilor rigori științifice impuse din partea instituțiilor academice în cadrul cărora erau angajați. Al. Cistelecan răspunde, de pildă, astfel:

Revistele acreditate de CNCSIS sunt chiar acele reviste în care ți-e jenă să publici. Noroc doar că nu le citește nimeni. Prin urmare, nu-mi explic altfel decât că acolo, pe lista de acreditate, adevăratele reviste n-au ce căuta. E chiar de admirat cu cât scrupul sunt excluse de acolo revistele care merită citite și care țin literatura în viață (Cistelecan 2007: 22).

Fenomenul rămâne relevant până la începutul deceniului următor, când apar în țară numeroase publicații științifice intrate în circuitul internațional de validare academică, cele mai multe dintre ele acceptând doar studii în limbi străine, iar cronică literară își poate relua, în aparență, rolul primordial de discurs de mediere între literatură și publicul larg. Însă atitudinea generală de angoasă în privința sorții cronicii literare este menținută și în anchetele din deceniul următor. În 2014, Alex Goldiș coordonează în paginile revistei *Steaua* un dosar intitulat *Dispariția cronicii literare*. De data aceasta, schimbarea de macaz pe care a produs-o în ultimii șapte ani sistemul de validare academică bazată pe scientometrie și pe publicații cotate internațional au scos cu totul cronică literară din jocul academic și au cantonat-o exclusiv în cultural, iar intervențiile par să caute un compromis între racordarea la actualitatea literară și cercetarea științifică (Cernat 2014: 21–2; Stan 2014: 11–12, Tudurachi 2014: 13–14). În sfârșit, în 2016, *Observator cultural* propune o dezbatere, sub coordonarea Biancăi Burța-Cernat, despre „critica noului val și provocările actualității”, în care leitmotivele (caducitatea speciei și a „criticii de autoritate”, criza legitimității) sunt puse față în față cu fenomene globale curente. Se observă aici și o actualizare a vocabularului critic, respondenții (cronicari douămiiști experimentați precum Alex Goldiș, Doris Mironescu, Marius Miheț, Rita Chirian, Adina Dinițoiu ș.a.) ieșind din confortul discursului de analiză a actualității și activând concepte și constructe teoretice din sfera World Literature sau a studiilor de gen.

Am ales intervențiile de mai sus pentru a sublinia câteva aspecte importante privind rolul cronicii literare în cultura românească de după 2000: 1. refuncționalizarea forțată a speciei pentru a îndeplini un dublu rol, cultural și academic; 2. persistența unei nostalgii

² Consiliul Național al Cercetării Științifice din Învățământul Superior, autoritatea responsabilă, în a doua jumătate a anilor 2000, de asigurarea calității învățământului superior, care avea să fie înlocuită, după 2011, de Consiliul Național al Cercetării Științifice (CNCS).

după „critica de autoritate”, care să direcționeze bunul mers al literaturii; 3. legitimitatea meseriei de cronicar într-un context neoliberal în care dezvoltarea noilor media și diminuarea câmpului literar amenință autoritatea simbolică a cronicii literare. În privința fenomenului de dublă exploatare a cronicii literare, vulnerabilitățile cele mai mari au fost acoperite de Andrei Terian. Potrivit criticului sibian, lipsa unei piețe academice reale a dus la o „simbioză incestuoasă” între studiu și cronică literară, care a dus la contaminarea celui dintâi tip de discurs cu frivolitățile și lipsa de rigoare ale celui din urmă (Terian 2013: 18). În ce privește nevoia de autoritate, nu poate fi vorba decât de un reflex venit dinspre cei blocați într-un tip paternalist-patriarhal de literaturocentrism, o emanație a regimului comunist, când sistemul dictatorial care impunea autoritate ideologică cerea un răspuns similar pentru a crea „rezistență” – fie ea și de ordin estetic. În sfârșit, probabil cea mai stringentă problemă o reprezintă pierderea autorității simbolice, o autoritate pe care cronică literară a avut-o, de-a lungul secolului trecut, în cu totul alte conjuncturi, fie că vorbim despre cronicarii din perioada interbelică, a căror autoritate era asigurată de diversele posturi magisteriale (profesori universitari sau de liceu), fie de epoca post-stalinistă, când autoritatea unui Nicolae Manolescu emana din rubrica semnată în *România literară* și nu din postul de universitar pe care îl ocupa.

O altă zonă de controversă o reprezintă „valoarea literară”, care într-un mod surprinzător continuă să fie dezbătută după criterii impresioniste chiar și în noul mileniu și nu ca produs al dinamicii unui sistem, o realitate care leagă și valoarea cronicii literare de valoarea în primul rând socială a literaturii. Nu e nevoie de o cercetare statistică pentru a afirma un adevăr cât se poate de evident: rolul cronicii literare în ultimii douăzeci de ani nu poate fi comparat cu rolul ei după 1965, când literatura era forma privilegiată de producere a cunoașterii și când producția însăși a cunoașterii era literaturocentristă (Manolescu 1983: 9; Borza 2024: 134–135). Rolul cronicii literare în vremea când șaizeciști precum Nicolae Manolescu, Eugen Simion, Lucian Raicu, Mircea Iorgulescu, sau Valeriu Cristea activau în câmp era de două ori important: o dată pentru că reactivau judecata de valoare moștenită încă de la finalul secolului al XIX-lea ca garant unic al menținerii unui metabolism literar sănătos, lucru care a permis o dublă mitologizare, atât a literarului, cât și a criticului, apoi pentru că orice lectură estetică – profesionistă sau nu – echivala cu un act de subversiune. Consecința majoră a primului rol a fost că foiletonistica – în calitate de format privilegiat al discursului critic – și-a menținut un capital simbolic semnificativ și după 1989, fără a beneficia, însă, și de același sprijin din partea populației cititoare (Iovănel 2021: 123). Fenomenul e explicabil dacă avem în vedere două aspecte: poziția instituțională dominantă a Uniunii Scriitorilor din România în timpul tranziției post-comuniste și influența – inclusiv politică – exercitată de liderii generației șaizeci (Manolescu și Simion) în diverse structuri de putere post-decembriste. Efectul celui de-al doilea rol poate fi observat încă din perioada imediat următoare Tezelor din Iulie 1971, când literatura, protejată de scutul criticii estetice, și-a conservat aura de cvasi-disidență într-un moment în care această formă culturală era considerată perimată de către regim. În percepția publicului larg, încă din anii '70, literatura a fost eclipsată de noile medii de propagare a ideologiei (cinema, televiziune etc.), așa cum arată convingător Costi Rogozanu (Rogozanu 2024: 2–3). După 1989, atomizarea mediilor culturale, survenită odată cu trecerea la o economie de piață și cu expansiunea accelerată a internetului, au slăbit și mai mult atât presa tipărită, cât și piața de carte. Lipsită de puterea simbolică pe care o avusese în perioada comunistă,

când scriitura era percepută ca formă de rezistență, această sferă a fost împinsă treptat spre hiper-profesionalizare (academică) și izolare culturală.

Slăbirea puterii simbolice a cronicii literare nu a oprit o întreagă generație postdecembristă să reînvie genul odată cu stabilizarea economiei românești de după anii 2000. Intervențiile din mediul cultural care încearcă să explice acest reviriment seamănă cu cele ale șaizeciștilor imediat după liberalizarea ideologică. O dată cu douămiiștii, pare că asistăm la o renaștere a literaturii după un deceniu postcomunist în care nimic nu părea să o poată repune în drepturi. Mihai Iovănel, de exemplu, observă, în *Bilanțul douămismului* (publicat în revista *Vatra* în 2009), că „prin 2000 era cam rușinos să te numești scriitor și jenant să te numești poet. E o stare de lucruri pe care douămiiștii au schimbat-o. (...) Principalul lor merit e de a fi reabilitat instituția literaturii” (Iovănel 2009: 33). Adevărații moștenitori ai șaizeciștilor sunt, așadar, în domeniul criticii literare, douămiiștii³. Reactivarea foiletonisticii nu vine însă pe fundalul unei literaturi care și-a recâștigat funcția socială, ci prin presiunile unei piețe editoriale stabilizate, după 2005, în câteva grupuri editoriale puternice (Polirom și Humanitas în cazul prozei, Cartea Românească, Charmides, Casa de Pariuri Literare și Casa de Editură Max Blecher în cel al poeziei), care au servit drept platformă de publicare și de promovare a generației 2000. Mai mult decât atât, dacă literatura își găsește un sprijin prin edituri, același lucru nu se întâmplă și cu cronică literară. În aceeași perioadă în care are loc un *boom* editorial încep să se desființeze reviste importante pentru instituția foiletonisticii privatizate după criza din perioada 1996–2000, în vreme ce revistele finanțate de stat obțin abia după 2015 finanțări anuale consistente din partea Ministerului Culturii (Iovănel 2021: 123). Este o perioadă de criză a presei românești generalizată, accentuată și de recesiunea economică din 2008–2009 (cf. Rogozanu 2014). În asemenea condiții, activitatea de cronicar literar trebuie gestionată, în anii 2000, în paralel cu profesiile din mediul cultural sau universitar ale tinerilor critici⁴.

Din această diminuare a autorității simbolice, cuplată cu relativizarea tot mai accentuată a ideii – oricum anacronice – de „valoare” într-un context cultural marcat de pluralitate și cu mutații de ordin economic care au modificat irepresibil stabilitatea câmpului publicistic rezultă un portret al cronicarului douămiișt mult diferit de cel din perioada postbelică. Dacă ar fi să schițăm criteriile de funcționalitate a peisajului foiletonistic postmilennar după realități șaizeciste (posibilitatea asigurării unei ritmicități, rubrici fixe, existența unor reviste-reper și a unor programe și direcții asumate, stabilitate financiară etc.), am crea un standard neverosimil pentru contextul sociocultural al contemporaneității noastre.

Astfel, în cele ce urmează, voi încerca să fac o panoramă a mediului foiletonistic postmilennar urmărind producția de cronică literară din perioada 2007–2017 în șapte dintre

³ Acest lucru se vede și din faptul că principalii autori care intră în polemici cu șaizeciștii sunt optzeciștii, inclusiv ca reacție a celor din urmă la pericolul de a cădea pradă aceluiași tare specifice celor dintâi, vezi Moraru 2022: 10–16.

⁴ Un tânăr critic precum Andrei Terian, de pildă, ajunge să publice, la mijlocul anilor 2000, cronică literară în cotidianul *Ziarul financiar* în timp ce activează ca redactor atât la revistele *Euphorion* și *Cultura*, ca universitar la Facultatea de Litere și Arte a Universității „Lucian Blaga” din Sibiu și ca cercetător la Institutul de Istorie și Teorie Literară „G. Călinescu” din București. În comparație, Nicolae Manolescu parcurge treptele universitare cu relativă lentoare (sigur, ca efect al birocratizării excesive a aparatului de control politic și ideologic), preferând să publice în 1970 o variantă respinsă a tezei sale doctorale, care ajunge să fie admisă abia în 1974, și rămânând lector universitar până în 1990 (Date preluate din *Dicționarul general al literaturii române*).

cele mai importante publicații de profil. Analiza de față nu își propune să acopere exhaustiv întregul câmp literar postmilener, ci să folosească fluctuațiile simbolice și instituționale ale cronicii literare drept indiciu al transformărilor întregii „republici locale a literelor” românești. Mecanismele și blocajele acestei specii critice sunt revelatoare pentru mecanismele mai ample ale legitimării și vizibilității literare.

Înainte de a trece, însă, la descrierea corpusului și a metodologiei, este necesară motivația alegerii perioadei. În intervenția sa din cadrul anchetei realizate de revista *Euphorion* privind literatura postdouămiistă, Ovio Olaru folosește anul aderării României la Uniunea Europeană ca *marker* decisiv al unei mutații culturale. Mai mult decât o bornă simbolică, anul reprezintă, pentru Olaru, un moment esențial pentru toate prefacerile culturii literare din ultimul deceniu și jumătate:

Explozia referențială desemnează tocmai acea lărgire a bazinului de tropi culturali contemporani produsă în contextul globalizării și al aderării României la Uniunea Europeană. Proliferarea accesului la internet și la materiale media occidentale, generată pe fondul unei tentative de acoperire accelerată a golului lăsat de comunism în perioada postbelică, a făcut ca poezia română să naturalizeze mai multe fenomene occidentale simultan și să le integreze chiar și în absența unor programe teoretice cu precedente românești. Estetica postumană, de exemplu, și-a făcut loc în poezia românească fără ca în prealabil să fi existat o dezbatere manifestă despre cadrele conceptuale ale fenomenului (Olaru 2017: 24).

Racordarea României la spațiul european semnalează, apoi, pentru Mihai Iovănel, posibilitatea unei semi-periferalizării (în sensul unei ieșiri din condiția pur periferică, în termenii lui Wallerstein) a țării și a culturii, moment care este dublat și de bransarea instituțiilor culturale românești la diverse linii de finanțare venite dinspre Uniunea Europeană:

Este un moment extrem de prielnic culturilor periferice precum România, nu în sensul utopic că raportul de forțe dintre culturile dominante și cele marginale ar fi fost descompus și recompus pe o orizontală democratică în care diferențele structurale dintre periferii și centre devin nefuncționale, ci în acela că periferiilor li se alocă atât resurse, cât și un interes mai mult sau mai puțin simulat. Așa se explică faptul că strategia Institutului Cultural Român de a dedica, din 2006, un buget de promovare a literaturii române prin subvenționarea traducerilor și a costurilor de publicare pe piața europeană (inclusiv est-europeană) a avut șansa de a intra într-o dinamică favorabilă global. Chiar dacă numeroasele traduceri din literatura română apărute pe piața europeană începând din a doua parte a anilor 2000 nu au schimbat efectiv cota globală a literaturii române, care rămâne una de interes marginal (dincolo de creșterea cotei individuale a unor scriitori precum Mircea Cărtărescu), ele au coincis totuși cu cel mai important și mai substanțial val de export literar cunoscut de postcomunismul românesc (Iovănel 2021: 654).

În același timp, apar și o serie de proiecte editoriale care marșează pe ilustrarea unui specific european al literaturii române, unul dintre cele mai relevante fiind *Europenitatea romanului românesc contemporan*, o selecție de 35 de romane publicate între 1945 și 2005 prefațată de Ion Simuț astfel: „romanele românești «europene» sunt cele mai bune romane, considerate ca atare de critică și de public. (...) Mai pe scurt, europenitate =

valoare” (Simuț 2008: 5). Începe să se schimbe, așadar, la nivelul percepției interne asupra literaturii române, felul în care producția domestică se raportează la nivel macrocultural.

CORPUS ȘI METODOLOGIE

Datele prelucrate pentru studiul de față au fost extrase din *Bibliografia națională română*, publicată lunar de către Biblioteca Națională a României⁵. Criteriul principal de selecție pentru elaborarea *dataset*-ului⁶, pentru că e vorba de necesitatea creării unui eșantion reprezentativ, a fost cel al „centralității”, urmat apoi de o rațiune de diversificare regională. Au fost alese trei publicații bucureștene: *Cultura*, *Observator cultural* și *România literară*, o publicație din Cluj-Napoca, *Steaua*, una din Timișoara, *Orizont*, una din Târgu Mureș, *Vatra* și una din Iași, *Convorbiri literare*. Din capul locului, trebuie să semnalez o lipsă majoră din acest peisaj: *Dilema veche*, care are doar doi ani indexați în *Bibliografia națională română*, relevantă în special pentru unul dintre cei mai importanți jurnaliști culturali ai perioadei, unul dintre puținii cronicari „de meserie”, Marius Chivu. Asemenea lipsuri sunt destul de comune pe tot parcursul paginilor *Bibliografiei naționale române*.

Am optat pentru cronica literară nu doar pentru rolul ei istoric de mediere între literatură și public, ci și pentru faptul că ea poate funcționa ca un teren de testare a întregului mecanism de validare culturală: ceea ce se întâmplă cu cronica reflectă, în mic, ceea ce se întâmplă cu câmpul literar în ansamblu.

În ceea ce privește variabilele după care a fost organizată baza de date, acestea sunt: recenzent, date geografice legate de recenzent (orașul și regiunea în care activează), generația literară din care face parte recenzentul, recenzat, date geografice legate de recenzat (orașul și regiunea în care activează), generația literară din care face parte recenzatul, anul publicării cronicii, revista, locul în care se publică revista (oraș, regiune), subgenul textului recenzat. Au fost extrase exclusiv cronici despre volume de proză, poezie și critică literară (la această categorie am admis atât volume de construcție, cât și eseistică și publicistică).

Pentru că împărțirea decenală a generațiilor (deși propusă inițial de Laurențiu Ulici sub denumirea de „promoții”) a intrat în vocabularul critic comun, am ales să adaug această variabilă în cercetare sub această formulă. Aici a intervenit o problemă: se știe că ceea ce intră sub o cupolă generațională poate fi flotant. Autori precum Nicolae Labiș, mort în 1956, intră în istoriografia noastră literară la „șazeciști”, în special ca anticipator al generației, ca „buzdugan” al acesteia (Eugen Simion), în vreme ce o serie consistentă de autori născuți între 1954 și 1958 și debutați după 1990 sunt considerați „optzeciști întârziți”. În acest caz, am ales ca criteriu de selecție, în cazul poeziei sau a prozei, anul debutului editorial raportat la data nașterii, iar în cazul criticilor, anul activării în câmpul critic, fie sub forma cronicii literare, fie sub cea a studiilor aplicate. Acolo unde a existat o diferență mai mare între anul nașterii și anul debutului, am ales să eludez variabila generațională.

⁵ <https://oldsite.bibnat.ro/Arhiva-s237-ro.htm>.

⁶ *Dataset*-ul poate fi accesat prin platforma *Zenodo*, cf. Modoc 2024.

O variabilă care ar fi fost utilă în setul de date pentru explicarea mecanismelor de consacrare este cea a editurii. *Bibliografia națională română* indexează selectiv, însă, această variabilă. În același timp, la o căutare sumară a celor mai multe apariții editoriale recenzate în revistele culturale românești putem observa un monopol cultural incontestabil: Editurile Polirom, care publică cea mai consecventă serie de proză românească post-decembristă prin colecția „Ego. Proză” coordonată de Lucian Dan Teodorovici, și Cartea Românească (satelit al editurii Polirom între 2005 și 2015), care domină piața de poezie până în 2015 și găzduiește, în același timp, și cele mai importante cărți de critică literară publicate în perioadă de criticii douămiiști (Andrei Terian, Alex Goldiș, Mihai Iovănel, Paul Cernat ș.a.), se bucură de departe de cele mai recenzate volume în publicistica perioadei. În aceste condiții, efortul de a căuta individual fiecare intrare în care editura nu era specificată mi s-a părut neproductiv, perioada 2007–2017 reprezentând perioada de glorie a două edituri (ca să comparăm: principalul concurent al editurii Polirom este editura Humanitas, ale cărei cărți sunt recenzate de 540 de ori față de cele 1148 cronici acordate cărților Polirom și față de cele 1424 de cronici dedicate cărților apărute la Cartea Românească).

În sfârșit, probabil cea mai importantă variabilă care lipsește vizează cuantificarea impactului societal al cronicii literare. Dacă cronică se caracterizează, printre altele, și „printr-o relație nemijlocită cu publicul larg”, reprezentând „o condiție esențială pentru supraviețuirea literaturii române ca practică socioculturală” (Terian 2013: 17), una dintre cele mai mari lacune în ceea ce privește posibilitatea de testare a acestei trăsături sunt datele legate de tirajele revistelor vizate, date care nu sunt puse la dispoziție.

UN CÂMP DOMINAT DE RECENZENȚI DE OCAZIE, COTERII ȘI REGIONALIZĂRI

Dacă nu e posibil să evaluăm cronică literară a anilor 2000 după *toate* exigențele foiletonisticii șaizeciste din care se trage nu înseamnă că nu putem să reducem seria de „cerințe” la câteva esențiale: ritmicitate și cantitate, pentru că niciun comentariu al actualității nu poate fi susținut decât prin constanță, ceea ce asigură inerțial și un număr consistent de cronici, una dintre cele mai frapante rezultate ale datelor analizate ține de *penuria* de cronicari consecvenți. Admițând că activitatea de foiletonist presupune consecvență în receptarea literaturii prezentului, un ritm care asigură și diversitatea autorilor recenzați, situația cronicii literare este cu atât mai nefericită: există, în *dataset*-ul creat, doar trei critici literari care se pot lăuda că au o medie de zece cronici pe an pe parcursul deceniului vizat. Având în vedere că datele extrase reprezintă doar un eșantion reprezentativ, coborârea ștachetei la o medie de cinci de cronici / an a fost necesară. Nicio revistă în afară de *România literară* nu are cronicari constanți (însă e și revista cu cei mai mulți recenzenți de ocazie). Fie din cauza naturii revistei (doar trei din cele șapte reviste sunt săptămânale), fie din motive financiare, unul dintre cele mai vizibile fenomene observabile din *dataset* vizează diversitatea recenzenților în paralel cu *lipsa de diversitate* a autorilor recenzați: există 464 de autori de cronici la 614 autori discutați (o medie de 1,5 autori comentați/ cronicar). Cei mai mulți dintre foiletoniști sunt

în cel mai bun caz recenzenti de ocazie: aproape 90% (414 autori) au scris mai puțin de 20 cronici între 2007 și 2017 în revistele analizate. Asta înseamnă că numărul de cronicari „profesioniști” se reduce la 50, iar din aceștia rămân, prin activitatea extinsă pe toți cei 10 ani, doar 12 autori (în ordinea numărului de cronici indexate): Cosmin Ciotloș, Daniel Cristea-Enache, Alex Goldiș, Adina Dinițoiu, Ștefan Baghiu, Gheorghe Grigurcu, Bianca Burța-Cernat, George Neagoe, Paul Cernat, Gabriela Gheorghisor, Marius Miheș și Marius Conkan. Lipsa de angajare pe termen lung și în ritm constant a cronicarilor trebuie legată și de faptul că revistelor le lipsesc fondurile necesare pentru a susține jurnalismul cultural ca meserie autonomă, fiind preferați studenți și colaboratori de ocazie (este cazul revistei *Steaua*, de exemplu, unde în fiecare număr secțiunea de cronici este bogat populată de studenți de la Literale clujene). Însă doar într-un mod eronat poate semnala numărul mare de cronicari un fenomen de expansiune, de descentralizare și de democratizare a activității cronicărești. Dispare, e adevărat, „critica de autoritate”, însă îi ia locul o explozie de recenzenti ocazionali care nu contribuie nici la realizarea unui consens critic și – mai important – nici nu diversifică masa de scriitori recenzați: dacă eliminăm cei 414 recenzenti „ocazionali” din setul de date, rămân în continuare 540 de autori recenzați de către cei 50 de critici profesioniști, în continuare o medie extrem de mică de autori/ cronicar, mai ales într-o cultură literară în care, după datele culese de Andrei Terian, producția domestică a perioadei numără undeva pe la 5000 de titluri pe an (Terian 2019: 38)⁷. Rolul recenziilor ocazionali se rezumă, deci, la a asigura o mână de lucru ieftină (unde nu e vorba de-a dreptul de voluntariat) revistelor care mențin instituția foiletonisticii pe o linie de plutire consonantă cu tipul de producție galopantă specifică extremei contemporaneității.

Tabelul 1. Distribuția recenziilor în funcție de generații

Generație recenzent * Generație recenzat Crosstabulation

Count		Generație recenzat							Total
		–	2000	2010	60	70	80	90	
Generație recenzent	60	10	22	11	48	11	47	28	177
	80	12	40	24	30	9	50	22	187
	90	13	44	1	25	9	32	38	162
	2000	67	558	88	151	53	309	267	1493
	2010	1	57	42	5	2	9	14	130
Total		103	721	166	259	84	447	369	2149

⁷ E drept că în studiul cantitativ al lui Terian intră și numeroase reeditări ale clasicii literaturii române. Un alt reper pentru proporțiile producției literare din perioadă, referitoare la poezie, poate fi identificat pe blogul lui Florin Ionescu: <https://proiectulpoezierom.blogspot.com> (accesat 16.01.2026).

Având în vedere că suprapopularea de cronicari nu echivalează și cu o diversificare a portofoliului cultural al literaturii receptate, două mari fenomene pot fi observate din datele extrase. Primul se leagă de parohializarea accentuată a cronicii literare. E vorba, aici, de o intuiție pe care au semnalat-o mai toți scriitorii care au intervenit în diversele anchete dedicate problemei. Am văzut, la începutul lucrării, cum în cazul unui Daniel Cristea-Enache, această stare de fapt este acceptată fără rezistență. Într-o intervenție din 2014, Paul Cernat identifică și el „nu [o] selecție cât de cât obiectivă a valorilor, ci *team building* parohial” (Cernat 2014: 6). Pentru a vedea exact proporțiile acestui fenomen, ajunge ne uităm la *Tabelul 1*, care urmărește relația dintre cronicar și autor în funcție de generația din care face parte fiecare. Cu excepția nouăzeciștilor și a generației „postdouămii”⁸, toate celelalte generații tind să își sprijine, sub aspectul cantității de cronici scrise, propria cohortă biologică. Motivul pentru care postdouămiiștii pot fi excepțai de la regulă ține de mai mulți factori: în primul rând, ei au intrat în câmpul literar, așa cum sugerează și denominația, după anul 2010, iar perioada care le captează activitatea poate fi considerată, cel puțin în primii ani, ca o etapă de „ucenicie” supravegheată de mentorii douămiiști; în al doilea rând, fiind vorba de o generație de nativi digitali, ei au ales rapid – e drept, pe urmele antecesorilor douămiiști (Doboș 2016: 66–69) – forme alternative de popularizare a literaturii congenerilor (reviste online, comunități literare online și, mai târziu, vloguri și podcasturi) și de legitimare intra-generațională.

Al doilea fenomen, strâns legat de primul, de altfel, este regionalizarea. Nu doar că cronicarii literari tind, în medie, să scrie despre congeneri, ei ajung, în cele mai multe cazuri, să îi prefere pe concitadini. *Tabelul 2* este un tabel de contingență care măsoară relația dintre trei variabile: regiunea autorului recenzat, orașul în care sunt publicate cronicile și revistele repartizate în funcție de oraș. Se poate observa cum, în afară de revista *Orizont*, toate celelalte publicații favorizează, în selecția autorilor recenzați, centrele culturale din care provin. Cazul cel mai frapant îl reprezintă capitala, unde, în medie, aproximativ jumătate din cronicile publicate sunt dedicate autorilor stabiliți în București. Argumentul conform căruia capitala reprezintă un generator de forțe culturale centripete, care tind să concentreze scriitori relevanți într-un singur centru cultural, nu explică acest *bias*. Disproporția semnalează mai degrabă altceva: asistăm la o provincializare a centrului, în sensul în care aceleași mecanisme de consacrare locală specifice centrelor locale pot fi urmărite și în capitală. Putem remarca, apoi, o disproporție netă între regiunile din provincie. Muntenia, Oltenia și Dobrogea sunt, de departe, cel mai slab reprezentate în cronică literară din cele cinci centre culturale. Explicația e relativ simplă: în lipsa unor instituții culturale locale puternice, cel mai probabil scriitorii din Muntenia, Oltenia și Dobrogea sunt atrași de centrul bucureștean, căutând consacrare prin migrație culturală. Aceeași situație se aplică și în cazul scriitorilor din Republica Moldova, cu o activitate literară consistentă pe teritoriul României și care sunt, după cum se poate vedea în tabel, cel mai bine receptați tot în capitală.

⁸ Denumirea a intrat rapid în vocabularul criticii autohtone odată cu publicarea unei anchete privind poezia apărută după 2010 în revista *Euphorion* (nr. 4 din 2017).

Tabelul 2. Distribuția recenziilor în funcție de regiuni (recenzat) și oraș (revistă)

Revista * Regiune recenzat * Oraș revistă Crosstabulation

Count

Oraș revistă			Regiune recenzat							Total	
			Banat	București	Dobrogea	Moldova	Muntenia	Oltenia	Republica Moldova		Transilvania
București	Revista	Cultura	11	239	4	45	0	5	12	155	471
		Observator cultural	22	302	9	53	0	9	20	142	557
		România literară	48	447	11	110	4	29	32	263	944
	Total		81	988	24	208	4	43	64	560	1972
Cluj	Revista	Steaua	36	163	8	47	1	7	17	206	485
	Total		36	163	8	47	1	7	17	206	485
Iași	Revista	Convorbiri literare	24	111	4	116	4	12	17	78	366
	Total		24	111	4	111	4	12	17	78	361
Târgu Mure	Revista	Vatra	15	102	3	27	1		21	111	280
	Total		15	102	3	27	1		21	111	280
Timișoara	Revista	Orizont	62	81	4	15		8		35	205
	Total		62	81	4	15		8		35	205
Total	Revista	Convorbiri literare	24	111	4	116	4	12	17	78	366
		Cultura	11	239	4	45	0	5	12	155	471
		Observator cultural	22	302	9	53	0	9	20	142	557
		Orizont	62	81	4	15	0	8	0	35	205
		România literară	48	447	11	110	4	29	32	263	944
		Steaua	36	163	8	47	1	7	17	206	485
		Vatra	15	102	3	27	1	0	21	111	280
		Total		218	1445	43	413	10	70	119	990

În final, aleg să reiau sintetic toate observațiile detaliate mai sus: instituția cronicii literare este, de cel puțin 35 de ani, ținută cu perfuzii de câteva serii generaționale de critici care au continuat să îi atribuie valențe simbolice care depășesc cu mult calitatea (esențială de altfel) de discurs al actualității. E vorba despre un reflex cultural care nu își mai găsește justificarea în contextul actual. În contextul în care jurnalismul cultural este imposibil de menținut financiar prin angajarea, pe termen lung, a unor foiletoniști consacrați, mâna invizibilă a pieței bunurilor simbolice ajunge să creeze, așa cum am văzut din datele prezentate, un mediu propice pentru proliferarea cronicii de ocazie, a celei interesate. Astfel,

însăși premisa cronicii literare ca act sistematic de urmărire a pulsului contemporaneității literare este invalidată de realitățile sociale din jurul acestei activități culturale. Prin urmare, ceea ce am observat în cazul cronicii literare – precaritate instituțională, parohializare, regionalizare – poate fi citit ca un simptom al întregului ecosistem literar postmilener. Din acest motiv, analiza nu trebuie înțeleasă ca o simplă radiografie a unei specii critice, ci ca o fereastră spre modul de funcționare al literelor românești extrem contemporane. Dacă datele prezentate ne relevă ceva, este faptul că niciuna dintre trăsăturile esențiale, niciunul dintre reperele nenegociabile ale foiletonisticii noastre de altădată nu s-au păstrat în extrema contemporaneitate. În aceste condiții, pretenția de a vedea în cronica literară altceva decât un act de jurnalism cultural sporadic, viciat nu de puține ori de fenomene precum regionalizarea și preferința pentru coterii (și nu unul care asigură menținerea cotei valorice reale a fenomenului literar) este una complet necreditabilă. Intenția studiului de față nu este de a discredita rolul cronicii literare ca atare. Ca tip de discurs, el este esențial pentru ecosistemul literar autohton. Supralicitarea ei simbolică, în schimb, nu face decât să creeze și să mențină un mit cultural neproductiv.

BIBLIOGRAFIE

- BORZA Cosmin, 2024, “Critica academică românească: de la bagatelizare la simulacru”, (în:) *Pentru o nouă cultură critică românească*, Alex Goldiș, Christian Moraru, Andrei Terian (ed.), Cluj-Napoca: Tact, 129–149.
- CERNAT Paul, 2014, “Rămas-bun (și nu prea) cronicii literare”, *Steaua* 3 (4): 5–6.
- CHIOARU Dumitru, 2007, Gust estetic și intuiție a valorii”, *Vatra* 7: 36.
- CISTELECAN Alexandru, 2007, “Critică de lectori și critică de profesori”, *Vatra* 7: 21–22.
- CRISTEA-ENACHE Daniel, 2001, “Stomacul cronicarului literar”, *Vatra* 2 (3): 18.
- DOBOȘ Andrei, 2016, “Literary evaluation and reading practices in Romanian online literary communities: www.clubliterar.com”, *Dacoromania litteraria* 3: 65–74.
- IOVĂNEL Mihai, 2009, “Modelele vin în bună parte din cultura de masă”, *Vatra* 3: 32–33.
- IOVĂNEL Mihai, 2021, *Istoria literaturii române contemporane 1990–2020*, Iași: Polirom.
- MANOLESCU Nicolae, 1983, “Despre cronica literară”, *România literară* 33: 9.
- MODOC Emanuel, 2024, “Literary Reviews Published between 2007 and 2017: România literară, Observator cultural, Cultura, Steaua, Orizont, Vatra, Convorbiri literare [data set]”, *Zenodo*, DOI: 10.5281/zenodo.12707413.
- MORARU Christian, 2022, “Șaizecizarea optzecismului. Contemporaneitate și decontemporaneizare în literatura română de azi”, *Vatra* 9: 10–16.
- OLARU Ovio, 2017, “Postdouămiismul. O promoție”, *Transilvania* 7: 67–77.
- ROGOZANU Costi, 2014, “Presa în Epoca Bănescu”, (în:) *Epoca Traian Bănescu*, Florin Poenaru, Costi Rogozanu (ed.), Cluj-Napoca: Tact.
- ROGOZANU Costi, 2024, “Postmodernismul românesc s-a născut din Tezele din Iulie și din crizele petrolului”, *Transilvania* 2: 1–8.
- SIMION Eugen, 2020, *Scritori români de azi*, ed. a II-a, Iași: Cartea Românească.
- SIMION Eugen (ed.), 2021, *Dicționarul General al Literaturii Române*, vol. VIII: T/Z, București: Editura Fundația Națională pentru Știință și Artă.
- SIMUȚ Ion (ed.), 2008, *Europenitatea romanului românesc contemporan*, Oradea: Editura Universității din Oradea.
- STAN Adriana, 2014, “Atitudinea cronicofilă”, *Steaua* 3 (4): 11–12.
- TERIAN Andrei, 2013, *Critica de export*, București: Muzeul Literaturii Române.

-
- TERIAN Andrei, 2019, “Istoria literară și analiza cantitativă. Un studiu al pieței de carte actuale din România”, (în:) *Exploring the Digital Turn*, Anca-Diana Bibiri, Camelia Grădinaru, Emanuel Grosu, Andreea Mironescu, “Roxana Patraș (ed.), Iași: UAIC, 33–43.
- TUDURACHI Adrian, 2014, “Problema autorității simbolice”, *Steaua* 3 (4): 13–14.
- WALLERSTEIN Immanuel, 2011, *The Modern World-System*, Berkeley: University of California Press.